

Gheorghe GLADCHI, doctor habilitat în drept, profesor universitar interimar,
secretar științific al Consiliului Național pentru Atestare și Acreditare a AȘM
Boris GLAVAN, lector superior al Catedrei „Investigații operative”
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, doctorand

PERFEȚIONAREA MĂSURILOR ÎNCURAJATOARE PREVĂZUTE DE LEGEA PENALĂ A RM ÎN COMBATerea CRIMINALITĂȚII TRANSNAȚIONALE

The fighting crime in general and especially the transnational can be successful constraint method on the one hand and by way of encouraging positive behavior post criminal second. In this article are exposed to several proposals for improvement of encouraging measures under criminal law of the Republic of Moldova for terrorism, human trafficking, arms trafficking, organized crime, corruption, etc.

Ajustarea prevederilor dreptului național la standardele și exigențele ce rezultă din actele internaționale adoptate împotriva criminalității transnaționale și ratificate de țara noastră presupune atât desăvârșirea normelor penale ce incriminează terorismul, traficul de ființe umane, traficul de armament, crima organizată, corupția etc., cât și perfecționarea măsurilor încurajatoare ale comportamentului pozitiv postcriminal al persoanelor care, prin acțiunile lor anterioare, cad sub incidența acestor norme.

Potrivit Convenției Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate (art.26) și pactelor adiționale acesteia, fiecare stat parte trebuie să ia măsuri corespunzătoare pentru încurajarea persoanelor care au comis infracțiuni cu caracter transnațional, să furnizeze informații utile autorităților competente în scopurile anchetei și culegerii de probe, să acorde acestora ajutor efectiv și concret ce ar putea contribui la privarea grupurilor infracționale organizate de resursele lor sau de produsul infracțiunii.

Încurajarea penală reprezintă un mijloc necesar și am putea spune foarte eficient de realizare a sarcinilor înaintate față de legislația penală națională. Organismele internaționale, precum și cele naționale sunt interesate ca procesul de prevenire și descoperire rapidă a infracțiunilor, recuperare a pagubelor, precum și corectare a persoanelor ce au încălcat cerințele interzicerilor juridico-penale să fie realizat prioritar prin metoda convingerii cu aplicarea măsurilor cu caracter educativ. Drept argument la cele menționate poate servi sporirea numărului de

norme încurajatoare în noua legislație penală a Republicii Moldova. Desigur că nu poate fi vorba despre clemența față de toți infractorii, dar un compromis rezonabil este necesar de fiecare dată dacă nu contravine scopurilor și sarcinilor politicii penale, moralității sociale și este justificat din punct de vedere practic. De aceea în legislația penală națională, pe lângă normele de reprimare, trebuie să obțină și chiar au obținut o largă reprezentare normele încurajatoare ce liberează de răspundere penală sau diminuează esențial pedeapsa în cazurile căinței active.

„Căință activă” reprezintă comportamentul pozitiv postcriminal al persoanei care a comis o infracțiune, îndreptat spre prevenirea, lichidarea sau diminuarea consecințelor prejudiciabile evidente, rezultate din fapta comisă sau spre acordarea ajutorului organelor de drept în descoperirea infracțiunii comise [1, p. 12; 2, p. 6].

Legea penală în alin. (1) al art.57 CP corelează liberarea de răspundere penală cu îndeplinirea unor acțiuni pozitive postcriminale ce demonstrează căința activă a persoanei care a comis pentru prima dată o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă. Aceasta este, în primul rând, autodenunțarea de bună voie, prin care se înțelege că persoana se prezintă de bună voie în fața organelor de drept și comunică acestora despre infracțiunea comisă de ea personal sau împreună cu alți participanți; în al doilea rând, contribuția activă la descoperirea infracțiunilor, care se poate exprima prin informarea organelor de drept despre circumstanțele infracțiunii comise și despre participanții necunoscuți; iar în al treilea rând, este vorba despre compensarea valorii daunei materiale cauzate de persoana respectivă [3, p. 363].

Alin. (2) al art.57 CP prevede posibilitatea liberării de răspundere penală în legătură cu căința activă doar în cazurile prevăzute în articolele corespunzătoare din Partea specială a CP.

Cu toate acestea însă, este remarcabil faptul că dorința legiuitorului de încurajare a comportamentului pozitiv postcriminal al persoanei vinovate de săvârșirea anumitor infracțiuni cu un grad mai sporit de pericol social, în special ale celor cu caracter transnațional prin liberarea de răspundere penală nu întotdeauna a fost materializată în conformitate cu semnele instituției căinței active.

Cercetările mai multor savanți demonstrează că prevederile de liberare de răspundere penală incluse în alin.(6) al art.278 CP al RM (Actul terorist) corespund mai degrabă instituției renunțării de bună voie la săvârșirea infracțiunii decât căinței active [2, p. 21; 4, p. 420].

Analiza prevederilor cuprinse în alin.(6) al art.278 CP al RM și ale dispozițiilor instituției renunțării de bună voie la săvârșirea infracțiunii incluse în art.56 CP al RM indică faptul că acestea după conținut sunt practic identice. Prin urmare, se pare că nu este nevoie de a construi în articolele Părții speciale a CP dispoziții speciale ce s-ar referi la liberarea de răspundere penală a persoanei care a participat la pregătirea unei infracțiuni și care prin comportamentul ulterior a realizat acțiuni social utile în vederea prevenirii acesteia prevăzute deja odată în alin.(4) al art.56 CP.

Cu toate acestea însă, este de menționat că alin.(4) al art.56 CP își extinde acțiunea doar asupra organizatorului, instigatorului și complicelui ca participanți la infracțiune, iar în privința autorului se extinde acțiunea alin.(2) al art.56 CP care prevede că „Persoana nu poate fi supusă răspunderii penale pentru infracțiune

dacă ea, benevol și definitiv, a renunțat la ducerea până la capăt a acesteia”. Prin urmare, rezultă că autorul nu este obligat să îndeplinească acțiunile prevăzute la alin.(4) al art.56 CP pentru ca comportamentul său să fie apreciat drept renunțare de bună voie la săvârșirea infracțiunii.

Din conținutul alin.(6) art. 278 CP rezultă că acțiunile pozitive ce corespund celor incluse în alin.(4) art.56 CP se referă la orice participant la pregătirea actului terorist, inclusiv la autor. O astfel de analiză a și permis unor penaliști să considere că legiuitorul a prevăzut în acest caz o modalitate de liberare de răspundere penală care include semne atât ale căinței active, cât și ale renunțării de bună voie la săvârșirea infracțiunii [5, p. 6-7].

Potrivit altei viziuni, prevederile alin.(6) al art.278 CP ar trebui excluse din Legea penală, deoarece acestea comparativ cu alin.(4) art.56 CP înrăutățesc situația juridică a autorului și a complicelui cerându-li-se reușita acțiunilor în vederea prevenirii actului terorist [6, p. 53].

În literatură există și o altă concepție potrivit căreia ar fi mai rațional ca prevederile alin.(6) al art.278 CP să fie redactate în conformitate cu instituția căinței active, adică să stimuleze comportamentul pozitiv ulterior comiterii actului terorist în scopul evitării consecințelor grave prevăzute la articolul indicat [7, p. 319].

În contextual celor propuse, este remarcabil că art.278 CP, în alin.(5), deja conține elemente ale căinței active, încurajând persoana care a comis sau a participat la actul terorist să întreprindă măsuri pentru evitarea morții oamenilor, vătămării integrității corporale sau sănătății acestora, precum și a altor asemenea consecințe grave sau pentru demascarea altor făptuitori, nu prin liberarea de răspundere penală, ci prin posibilitatea aplicării unei pedepse minime.

Prin urmare, în scopul evitării confuziei în cadrul conceptual al dreptului penal, ni se pare corect și logic să fie acceptată: fie propunerea de eliminare a alin.(6) al art.278 CP, deoarece aspectul încurajator al acestor prevederi este deja în vigoare prin acțiunea instituției „Renunțarea de bună voie la săvârșirea infracțiunii”, fie excluderea alin.(5) și redactarea alin.(6) al art.278 indicând că „*Persoana care a participat la actul terorist se liberează de răspundere penală dacă ea, prin anunțarea la timp a autorităților sau prin alt mijloc, a preîntâmpinat survenirea consecințelor periculoase prevăzute de prezentul articol*”. În viziunea noastră, mai eficientă totuși ar fi a doua soluție.

Așadar, prevederile alin.(6) al art.278 CP în actuala redacție reprezintă o modalitate a renunțării de bună voie la săvârșirea infracțiunii și nu corespund semnelor instituției căinței active.

Nu se atribuie la căință activă nici prevederile alin.(4) al art.165 CP, precum și alin.(4) al art.206 CP în care se vorbește despre liberarea de răspundere penală a victimei traficului de ființe umane și respectiv traficului de copii, liberarea de răspundere penală în aceste cazuri fiind condiționată de circumstanțe obiective și nicidecum de unele acțiuni pozitive (de căință activă). În aceste prevederi nu este vizată nici o acțiune pozitivă ce ar trebui îndeplinită de persoană pentru a fi liberată de răspundere penală, ci se referă doar la statutul de victimă a traficului de ființe umane sau de copii. Din acest punct de vedere, se pare totuși că astfel de prevederi speciale ce nu indică nici o acțiune pozitivă gravitează mai mult spre circumstanțele

care exclud caracterul penal al faptei, și anume spre constrângerea fizică sau psihică (art.39 CP al RM) decât spre instituția liberării de răspundere penală.

În acest context este de menționat că prevederile prin care se exclude caracterul penal al faptei nu pot fi raportate la categoria celor încurajatoare, deoarece nu adaugă nimic la volumul de drepturi ale persoanei, nu-i acordă nici un privilegiu nou. În acest context trebuie să adăugăm și faptul că încurajarea, în dreptul penal, se aplică nu față de orice persoană, ci doar față de subiectul unei infracțiuni. Potrivit Codului penal, nu este subiect al infracțiunii persoana care a acționat în stare de legitimă apărare, extremă necesitate, constrângere fizică sau psihică etc. și, din aceste considerente, prevederile respective nu pot fi raportate la cele încurajatoare.

La prevederile încurajatoare se atribuie doar cele care reglementează condițiile de liberare de consecințele juridico-penale ale infracțiunii în temeiul comportamentului pozitiv postcriminal. Astfel, dacă nu s-a reușit prevenirea infracțiunii, atunci cu ajutorul prevederilor încurajatoare se încearcă înlăturarea, sau cel puțin diminuarea gravității urmărilor prejudiciabile, astfel încât infractorul să se abțină de la continuarea activității criminale. Cele menționate oferă, de asemenea, posibilitatea delimitării prevederilor încurajatoare de cele care nu îndeplinesc funcția de stimulare, deși liberează de răspundere sau diminuează această răspundere. Prin urmare putem menționa cu certitudine că prevederile alin.(4) al art.165 CP precum și alin.(4) al art.206 CP nu se atribuie la cele încurajatoare.

Este de observat și faptul că până în 2006 liberarea de răspundere penală în temeiul alin.4 al art.165 CP și alin.(4) al art.206 CP era condiționată nu doar de prezența circumstanței obiective (calitatea de victimă a traficului de ființe umane sau a traficului de copii), ci și de prezența unei circumstanțe subiective (acceptarea de a colabora cu organele de urmărire penală) și, datorită acesteia, prevederile în cauză puteau să alcătuiască o modalitate specială de liberare de răspundere penală în legătură cu căința activă. Prin Legea nr.376-XVI din 29.12.05, această circumstanță a fost înlăturată, ceea ce înseamnă că legiuitorul nu mai intenționează ca liberarea persoanelor în cauză să fie condiționată de existența vreunei acțiuni pozitive a acestora.

Deci propunem redactarea prevederilor alin.(4) al art.165 CP și alin.(4) al art.206 CP astfel încât să încurajeze prin liberarea de răspundere penală persoana care, deși a comis una din acțiunile prevăzute la alin.(1) și (2) ale aceluiași articol, a liberat victima de bună voie și a contribuit activ la descoperirea infracțiunii comise prin divulgarea persoanelor care au contribuit la săvârșirea infracțiunii, la indicarea mijloacelor bănești, a bunurilor sau a veniturilor rezultate din infracțiune.

Potrivit alin.(5) al art.217 CP, este liberată de răspundere penală persoana care a săvârșit acțiunile prevăzute la art.217 sau 217/1 dacă a contribuit activ la descoperirea sau contracararea infracțiunii ce ține de circulația ilegală a substanțelor narcotice, psihotrope sau analoagelor lor, după caz, prin autodenunțare, predare benevolă a substanțelor narcotice, psihotrope sau analoagelor lor, indicare a sursei de procurare a acestor substanțe, divulgare a persoanelor care au contribuit la săvârșirea infracțiunii, indicare a mijloacelor bănești, a bunurilor sau a veniturilor rezultate din infracțiune.

Din textul legii rezultă că nu toate persoanele implicate în traficul ilicit de droguri sunt încurajate prin liberarea de răspundere penală să îndeplinească acțiunile prevăzute la alin.(5) al art.217 CP, ci numai cele care au comis o infracțiune prevăzută de art.217 și 217/1 CP. Considerăm totuși că eficiența acestor prevederi ar fi mult mai mare dacă acțiunea lor s-ar extinde și asupra celorlalte articole din Codul penal cu privire la circulația ilegală a substanțelor narcotice psihotrope sau a analoagiilor lor. Această viziune a fost expusă și în doctrina penală rusă. Autorii I. Kozacenko și I. Simakov consideră pe bună dreptate că „infracțiunile din sfera circulației substanțelor narcotice, psihotrope și a analoagiilor lor sunt strâns legate între ele”. Astfel, spre exemplu, „persoana care se ocupă cu organizarea ori întreținerea speluncilor pentru consumul substanțelor narcotice sau psihotrope poate deține informație importantă despre cei vinovați în comiterea infracțiunilor în domeniul circulației ilegale a substanțelor narcotice, psihotrope sau a analoagiilor lor, despre veniturile rezultate din infracțiune etc. Prezența acțiunilor postcriminale pozitive ale unei astfel de persoane, precum și lichidarea benevolă a speluncilor ar putea să constituie temei pentru liberarea acesteia de răspundere penală” [8, p. 53-54].

Potrivit alin.(2) al art.282 CP, „Organizarea unei formațiuni paramilitare ilegale sau participarea la ea” se liberează de răspundere penală persoana care, în mod benevol, s-a retras dintr-o formațiune paramilitară ilegală și a predat arma și dacă acțiunile ei nu conțin o altă componentă de infracțiune. Reieșind din conținutul acestor prevederi, de răspundere penală ar putea fi liberată nu doar persoana care a participat la o formațiune paramilitară ilegală, ci și cea care a organizat sau a condus o astfel de formațiune, important este ca aceasta să se retragă dintr-o asemenea formațiune și să predea arma.

Cu toate acestea însă, în literatură este discutabilă liberarea de răspundere penală a organizatorului și a conducătorului formațiunii menționate [7, p. 324]. În ceea ce ne privește, împărtășim viziunea potrivit căreia simpla retragere dintr-o formațiune paramilitară ilegală și predarea armei nu poate contribui efectiv la prevenirea și contracararea acestui gen de infracțiune [9, p. 96], de aceea propunem completarea prevederilor indicate cu încă o condiție potrivit căreia persoana, pentru a beneficia de liberarea de răspundere penală, ar mai trebui să contribuie activ la dezarmarea și încetarea activității acestei formațiuni.

Totodată, considerăm întemeiată și propunerea de a completa alin.(2) al art.282 CP cu indicarea autorității căreia ar trebui predată arma, și anume să prevadă faptul că arma a fost predată organelor de drept [7, p.324]. Imprecizia acestei cerințe ar putea conduce la aplicarea incorectă a acestor prevederi, și anume posibilitatea de a preda arma liderilor acestei formațiuni ilegale și nu organelor puterii de stat, care, în consecință, nu vor putea să descopere infracțiunea în cauză și să ia măsuri pentru împiedicarea activității formațiunii paramilitare ilegale și tragerea la răspundere penală a persoanelor care au organizat și au participat la o astfel de formațiune dar care nu au manifestat căință activă.

În contextul celor menționate, merită atenție și faptul că, potrivit alin.(2) al art.282 CP, persoana se liberează de răspundere penală doar „dacă acțiunile ei nu conțin o altă componentă de infracțiune”. Această cerință legală ar trebui înțeleasă

în sensul că, dacă în acțiunile persoanei în discuție se conține o altă componentă de infracțiune, atunci ea urmează să fie trasă la răspundere penală doar pentru acea infracțiune. O altă interpretare conduce în mod inevitabil la lipsirea de sens a existenței dispoziției de liberare cercetate. În această ordine de idei, susținem viziunea autorilor care s-au pronunțat în favoarea excluderii din alin.(2) al art.282 CP a expresiei „dacă acțiunile ei nu conțin o altă componentă de infracțiune”, deoarece prezența acesteia, după cum relatează și autorii Iu. Matveeva și A. Sumin, creează iluzia că însăși îndeplinirea tuturor celorlalte condiții nu este temei pentru liberarea de răspundere penală pentru această crimă [10, p. 62]. De aceeași părere este și penalistul R. Soloviov susținând că prin această condiție „dacă acțiunile persoanei nu conțin o altă componentă de infracțiune” într-adevăr se înțelege că existența unei alte componente de infracțiune „anulează” și acțiunile pozitive postcriminale [11, p. 30].

Reieșind din cele expuse, propunem modificarea conținutului alin.(2) al art.282 CP în următoarea redacție: „Persoana care, în mod benevol, s-a retras dintr-o formațiune paramilitară ilegală, a predat arma organelor de drept și a contribuit activ la dezarmarea și încetarea activității acestei formațiuni se liberează de răspundere penală pentru această infracțiune”.

Potrivit alin.(3) al art.290 CP, „Purtarea, păstrarea, procurarea, fabricarea, repararea sau comercializarea ilegală a armelor și munițiilor” persoana care a predat de bună voie arma de foc sau munițiile pe care le deținea fără autorizația corespunzătoare este liberată de răspundere penală. Prezența acestor prevederi încurajatoare în Partea specială a CP este condiționată de faptul că infracțiunea legată de circulația ilegală a armelor de foc și munițiilor creează condiții favorabile pentru comiterea altor infracțiuni mult mai grave soldate cu victime omenești ca urmare a aplicării neîndemânatică a acestor obiecte de către alte persoane.

Prin predare benevolă a armei de foc și munițiilor se înțelege că persoana a avut posibilitatea reală de a le deține sau a le poseda în continuare, însă a ales să le predea din propria voință autorităților. Nu are importanță motivul luării unei astfel de decizii, important este ca persoana să fi considerat că a avut o posibilitate reală să dețină sau să posede, în continuare, aceste arme și muniții.

Este de observat faptul că nici în alin.(3) al art.290 CP legiuitorul nu a precizat cui trebuie să fie predate arma și munițiile deținute fără autorizația corespunzătoare. De aceea intervenim și în acest caz cu propunerea de a completa textul acestei dispoziții cu indicarea faptului ca aceste obiecte să fie predate organelor de drept.

Potrivit alin.(4) al art.325 CP „Coruperea activă” și alin.(3) al art.334 CP „Darea de mită”, se liberează de răspundere penală persoana care a comis aceste infracțiuni în cazul în care a avut loc extorcarea sau comunicarea de bună voie organelor competente să inițieze urmărirea penală în legătură cu acțiunile sale de corupere activă și respectiv de dare de mită.

Este de observat faptul că aceste prevederi nu poartă exclusiv un caracter încurajator. Astfel, corupătorul sau mituitorul nu este stimulat să aibă un oarecare comportament pozitiv în cazul în care acțiunile prevăzute la art.325 CP și respectiv art.334 CP au fost comise în condițiile extorcării, liberarea de răspundere penală în

astfel de situații fiindu-le garantată. Aici legiuitorul nu încurajează comportamentul subiectului, ci doar ia în considerare circumstanțele specifice în care s-a produs infracțiunea corelată cu conduita persoanei cu funcție de răspundere (respectiv a celei care gestionează o organizație comercială, obștească sau o altă organizație nestatală) în cazul în care subiectul este obligat să comită un act de corupție (să dea mită) sub influența amenințării intereselor sale legitime.

Dacă în timpul urmăririi penale declanșate în temeiul dării de mită (actului de corupție) se constată că mita a fost extorcată, atunci, potrivit Legii penale, cel care a dat mită va fi liberat de răspundere penală indiferent dacă acesta s-a autodenunțat sau nu, adică în astfel de situații nu este obligatorie îndeplinirea vreunei acțiuni pozitive postcriminale. Prin urmare, neobligativitatea acțiunilor subiective în acest caz echivalează cu lipsa căinței active.

În literatura de specialitate există diferite viziuni în privința oportunității liberării de răspundere penală a persoanei care a săvârșit un act de corupere în condițiile extorcării. Doctrina penală română, spre exemplu, împărtășește opinia potrivit căreia temeiul netragerii la răspundere penală în astfel de situații îl constituie pericolul social nu prea mare al corupătorului, deoarece acțiunile lui nu sunt dirijate de voința sa, lipsește tendința conștientă și bine determinată de a corupe persoana cu funcție de răspundere și de a atenta la buna desfășurare a activității ei de serviciu. Toate acestea fac irațională tragerea la răspundere penală a corupătorului în cazul extorcării.

Într-o altă viziune, aceste argumente sunt respinse întemeiat dat fiind faptul că, deși în condițiile extorcării se limitează posibilitatea alegerii comportamentului persoanei căreia îi sunt amenințate interesele legitime, totuși este greu de acceptat faptul că o astfel de constrângere ar avea un impact atât de puternic încât să paralizeze voința corupătorului în alegerea dintre acțiunile legitime și cele nelegitime ca o modalitate de rezolvare a problemei. În cele mai multe cazuri, persoana supusă extorcării, până a transmite bunurile extorcate, are o reală oportunitate de a se adresa autorităților cu cerința de a-i fi apărate drepturile legitime. Însă, în cazul în care, din anumite motive, totuși aceasta nu a fost posibil, persoana care a dat mită (a săvârșit actul de corupție) în condițiile extorcării se poate autodenunța autorităților după săvârșirea infracțiunii. Mai mult decât atât, legislația penală a unor state europene stabilește un anumit termen în care poate avea loc această autodenunțare. Astfel, potrivit art.427 CP al Spaniei, se liberează de pedeapsă pentru luare de mită persoana care, accidental, a cedat insistențelor unui funcționar ordinar sau funcționar public de a-i oferi cadouri sau servicii și anunță despre aceasta funcționarul responsabil de investigații până la începerea procedurilor respective, dacă de la ziua săvârșirii faptei nu au trecut mai mult de zece zile.

În conformitate cu dreptul penal autohton, mituitorul (corupătorul), știind despre existența prevederilor legale referitoare la liberarea de răspundere penală în cazul extorcării mitei (actului de corupție), poate nici să nu se autodenunțe, contând pe faptul că va rămâne nepedepsit chiar dacă autoritățile vor afla despre darea de mită (actul de corupție).

Pentru încurajare, și mai ales sub formă de liberare de răspundere penală, este nevoie de meritul celui vinovat. În cazul săvârșirii actului de corupere sau

dării de mită în condițiile extorcării, un astfel de merit ar trebui să se manifeste prin autodenunțare și contribuire la descoperirea infracțiunii. Prin urmare, pare oportun să se excludă din alin.(4) al art.325 CP și alin.(3) al art.334 CP dispozițiile cu privire la liberarea de răspundere penală a persoanei care a comis actul de corupere sau a dat mită în condițiile extorcării. Astfel, liberarea de răspundere penală va fi posibilă doar în condițiile autodenunțării indiferent de prezența faptului extorcării.

În contextul celor menționate, prin autodenunțare se înțelege denunțul benevol făcut în fața autorităților de către persoana care a comis actul de corupere sau care a dat mită, fiind conștientă că autoritățile încă nu cunosc nimic despre acest caz.

În concluzie, considerăm că propunerile de îmbunătățire a măsurilor încurajatoare prevăzute de Legea penală a RM în cazul terorismului, traficului de ființe umane și de copii, traficului de armament, corupției vor spori incontestabil nivelul de combatere a criminalității în general și a criminalității transnaționale în mod special.

Bibliografie

1. Mihai Lașcu, „Liberarea de răspundere penală în legătură cu căința activă prevăzută în noul Cod penal al Republicii Moldova”, în *Revista națională de drept* Nr.3, Chișinău, 2003.
2. Александр Михайлович Крепышев, «Деятельное раскаяние как основание освобождения от, уголовной ответственности», автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук, Нижний Новгород, 2000.
3. *Manual de drept penal. Partea generală*, coordonator și redactor responsabil Alexandru Borodac, Chișinău, Editura „Știința”, 2005.
4. Уголовное право. Общая часть. Учебник для вузов Отв. ред. И.Я. Котаченко и З.А. Незнамова. - М., 1997.
5. В. Михайлов, «Признаки деятельного раскаяния», în *Российская юстиция*, 1998, № 4.
6. А.В. Иванчин, «О специальных видах освобождения от уголовной ответственности», *Актуальные проблемы правоведения: Сборник тезисов научной студенческой конференции юридического факультета ЯрГУ*. Ярославль, Изд-во Яросл. ун-та, 2000, Вып. 2.
7. А.В. Ендольцева, „Институт освобождения от уголовной ответственности: теоретические, законодательные и правоприменительные проблемы”, Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук, Москва 2005
8. И. Козаченко, И. Симакова, «Освобождение от уголовной ответственности за незаконные действия с наркотическими средствами и психотропными веществами», în *Уголовное право*, 2003, № 1.
9. В. А. Новиков, «Освобождение от уголовной ответственности», Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук, Краснодар, 2003.
10. Ю. Матвеева. А. Сумин, «Освобождение от уголовной ответственности в связи с деятельным раскаянием», în *Российская юстиция*, 2001, № 9.
11. Р. Соловьев, «Специальные виды освобождения от уголовной ответственности», în *Законность*, 2001, № 11.